

אח"ח 1234567

פרק ג' המבזה את החכמים

בפרק זה ושל אחריה מתבאר חומר ענינה של "הטלת ספק" וכ"ש הכפירה בדברי חז"ל בין בהלכה בין באגדה, וחובתנו לקיים דברי הרמב"ם "אל תשקצו כל אמונתכם על חסרון הבנת דבר חכמה" ו"כל מה שאמרו לנו על צד הקבלה מהדעות ומדרשי הפסוקים - יהיה המאמר ההוא מצוה או לא יהיה, ישראל הנוטה מדבריהם הוא אפיקורוס ואין לו חלק לעוה"ב ... שהוא בזה דבר ה' ית' שאינו מאמין למי שהוא מצווה להאמין כי ישראל החולק על דברי רבותינו ז"ל כחולק בעיקר התורה" [דרשות הר"ן] ו"כל המהרהר אחריהם גם באיזה פרט קטן וקל שבהם כאילו מהרהר אחר השכינה והוא בכלל הכופרים והאפיקורסים" [לשם].

ומבואר עוד בגמ' ובמהר"ל שהנותן אימון בחכמת הטבע ובמה שנראה בעינים הבשרים יותר מהאימון בדבריהם הק', הרי הוא מלגלג ומבזה החכמים והוא בכלל כפירה בעיקר תורה מן השמים¹ [וע"ע להלן בפרק "ספר מאור עינים" (פ' מ"ה)], ואף ש"עצם שם אפיקורוס הונח על הכופר בעיקרי הדת [מ"מ] פירשוהו על מבזה תלמיד חכם" [סטייפלר].

"שלשה הן הכופרים בתורה האומר שאין תורה מעם ה' אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה, וכן הכופר בפירושה והיא תורה שבעל פה והמכחיש מגידה², כגון צדוק ובייתוס" כו'³.

[רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח]

1. והנה בשו"ע [יו"ד קנ"ח, ב'] מביא דיני הכופר והאפיקורוס לענין דינים דמורידין ולא מעלין, ו"אם יש בידו כח להרגם בסיף בפרהסיא היה הורג ואם לאו היה בא בעלילות עד שיסבב הריגתו", יעו"ש, וכתב הש"ך "וכן המבזה ת"ח או המבזה חברו בפני ת"ח".

2. וברמ"ק [ספר הפרדס שער עשר ולא תשע, פ"ט] הביא דברי הרמב"ם אלה לענין הכופר בכל חלק שהוא מתורה שבע"פ כולל "אותם אשר נגלו אליהם ענין הספירות ומציאותם ויכחישום מפני רוע תכונתם כי הורגלו בחכמות חיצוניות ... יקראו כופרים מפני שהם מכחישים פי' תשבע"פ ... כמו שכתב הרמב"ם ... יעו"ש. [ועיין להלן בענין "המסורה והקבלה בדרך הלימוד ע"פ פשוטו", שאחרי תקופת

"והרי מה שאמר כאן רבי יוחנן אינו דין וחוק מחוקי התורה, ואף על פי כן העלו כאן שהוא מדברי אפיקורסות, שהוא בזה דבר השם יתברך, שאינו מאמין למי שהוא מצווה להאמין. כי ישראל החולק על דברי רבותינו ז"ל כחולק בעיקר התורה, שכבר העלו בפרק הנזקין: שהתורה רובה ועקרה וגודל שכרה הוא ממה שיגזרו החכמים, ויבארו במה שאין לו סמך בתורה".

[דרשות הר"ן דרוש תמישי נוסח ב']

"וכל אדם חכם ונבון החרד לדבר השם יתברך, יקרה לבבו על כל מלה ומלה בדבריו [ספר מאור עינים] החטאים. ומובטח אני בשארית ישראל הנאמנים עם ה' ועם תורתו, כי לא ישאירו לספר הזה שם ושארית בישראל רק ידינו אותו כמשפטו, כי המבזה את החכמים אמרו בפרק חלק (סנהדרין צ"ט, ב') שהוא בכלל האומר אין תורה מן השמים או בכלל אפיקורס.

ועתה צא ולמד בפרק הספינה (ב"ב ע"ה, א') יתיב ר' יוחנן וקדריש עתיד הקדוש ברוך הוא להביא אבנים טובות ומרגליות כו' לגלג עליו אותו תלמיד כו' א"ל ריקה אלמלא לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה נתן עיניו בו נעשה גל של עצמות ע"כ. וכמה גלים וגלי גלים היו נעשים בעצמות האיש הזה על כל דבר ודבר שאינו מאמין, כאשר יראה האדם בדבריו שכל דבר אשר הוא קצת זר בעיניו הוא אומר שהוא המצאה וכיוצא בו".

[מהר"ל בספר באר הגולה עמוד קכ"ח]

"הנה בזה החבור נבוא לבאר דרכי תורה שבעל פה ולהסיר לזות שפתים מחכמי עולם. כי המבזה את החכמים הוא בכלל מי שאומר אין תורה מן השמים, ולברר דבריהם מה שבא בתלמוד הקדוש מה שנראה להם זרים" [וע"ע המשך לשונו להלן בפרק "ספר מאור עינים" (פרק מ"ה)].

[מהר"ל באר הגולה עמוד ט"ו]

"ובזה ... יובן היטב הא דמבואר גמ' סנהדרין צ"ט דאיזהו אפיקורוס [דשנינו דאין לו חלק לעוה"ב] זה המבזה ת"ח ... ועצם שם אפיקורוס הונח על הכופר בעיקרי הדת ... וכאן בסנהדרין פירשוהו על מבזה ת"ח, משום דבאמת הכל אחד, שהמבזה ת"ח שהם הם יסוד מקבלי האמונה, הוא בכלל כפירה ר"ל דהא בהא תליא, ופוק חזי מלפני מאה

האר"י נתפרסם בעולם החכמה הפנימית וחובתינו לפרש הכל על פי פשוטו ולפי הפנימיות המושגת לבעלי רוח"ק, יעו"ש היטב.

3. והנה איתא בתשובות הרשב"א חלק ז' סימן קע"ט [מובא בב"י יו"ד סי' קי"ט], "משומד לחלל שבתות בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי רבותינו הוא מין, ויינו יין נסך וספריו ספרי קוסמין, ויש אומרים אף בניו ממזרים" [ועיין מה שפירש"י חולין י"ג ריש ע"ב, "שאינו מקפיד על אשתו ומפקירה".

4. וכתב הגאון ר' אלכסנדר משה לפידות [תלמיד אור ישראל הגרי"ס] בספרו דברי אמת בשם

וחמישים שנה בכל מקום שפקרו ויצאו לתרבות רעה לחרפות ולדראון עולם, תחילת קלקולם היתה לבזות ת"ח וגדולי ישראל ואח"כ הלכו מדחי אל דחי באין מעצור ר"ל כידוע לרבים".

[חיי עולם לבעל הקה"י ז"ל בהקדמה]

אמר חכמה

"ופירוש המגלה פנים בתורה, האיש אשר העיז פניו לדבר על התורה דברים אשר לא כן ... ומגאותו וגאוונו אומר בלבו כי אחר שאין ידו משגת לבוא עד תכונת מעם הדברים ... וכן כל העוזב דבר אחד מדברי התורה ולא יודה עליו, הנה זה מגלה פנים בתורה, כגון האומר מה הועילו אצלינו לומדי תורה, אם חכמו, חכמו לנפשם ולא נחלה לנו בשכרם, והנה כחשו במה שכתוב בתורה (בראשית י"ח) ונשאתי לכל המקום בעבורם".

[שערי תשובה לר"י, שער ג' סי' קמ"ה]

אח"כ 1234567

הגה"צ ר' יצחק אליהו לאנדא זצ"ל, מ"מ ומ"ץ דק"ק וילנא ז"ל לפרש הפסוק "רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה' שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה", דקאי על עיקרי האמונה אשר גם אחת מהם לא נשברה והם הנקראים עצם דהיינו עצמות ישראל. וכתב, "אבל הרשע אשר שבר העצם מיסודי הדת ומעיקרי האמונה ... גם רעה אחת אשר עשה תמית אותו בלא שום רפואה רח"ל והיינו מחמת ושונאי צדיק יאשמו [המשך קראי הנ"ל], כי המבזה ת"ח הרי זה אפיקורס כמובא בש"ס ... ובשו"ע, והוא כנשבר העצם ממש, וזה שאמר בש"ס כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו כי הוא כנשבר העצם עצמות הישראלי".

פרק ד'

המסתפק בדבריהם בין בהלכה בין
באגדה

אוצר החכמה

יתבאר לפנינו עוד עוצם חובת האמונה בדברי חז"ל אשר "הטלת ספק בדבריהם בין בהלכה בין באגדה" היא בכלל כופר בדברי חז"ל [חזו"א] ואלה שאינם מאמינים אלא במה שמתקבל על דעתם "הרי הם כגוים גמורים לכל דבריהם" [אוה"ח הק'], ולכן "כל המהרהר אחריהם גם באיזה פרט קטן וקל שבהם כאילו מהרהר אחר שכינה" [בעל הלשם].

"הנה מוסרי בידכם מסור יש בו תועלת רב בלמוד לחזק האמת ולישב הדעת ולהסיר המבוכה. כאשר תמצאו כתוב עמוק ומאמר נבון בתורה או בנביאים או בספרי החכמים אשר לא תבינוהו ולא תדעו מסתרו ונראה כסותר פנות התורה או דברי הבאי אל תזוזו מאמונתכם ואל יתבלבל שכלכם¹, עמדו בחזקתכם והפחיתות ההוא חשבוהו בכם כי לא דבר רק הוא מכם (דברים ל"ב מ"ז) הניחוהו בקרן זווית ואל תשקצו כל אמונתכם על חסרון הבנת דבר חכמה², אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה"³.

[אגרת הרמב"ם לבנו ר' אברהם]

1. ובענין מצות ומשפטי התורה כתב הרמב"ם [בסוף הל' מעילה] "ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע בה עילה, אל יהי קל בעיניו ואל יהרוס אל ה' פן יפרוץ בו ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול בא וראה כמה החמירה תורה במעילה, ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם, בדברים בלבד נתקדשו, וכל הנוהג בהם מנהג חול מעל בה' ואפילו היה שוגג צריך כפרה, ק"ו למצוות שחקק לנו הקב"ה שלא יבעט אדם בהן מפני שלא ידע טעמן ולא יחפה דברים אשר לא כן על ה' ולא יחשב בהן מחשבתו בדברי החול..."

2. ועיין לשון הרמב"ם בפ' המשניות [חגיגה פרק אין דורשין]. "לא במעשה בראשית בשנים ... כי ההמון אינם יכולים להבין אותן הענינים ואינם מתלמדין אלא מאחד לאחר בקבלה כי מעט מזעיר הוא מה שישכילו מהם ההמון וכשישמעם הסכל תשתבש אמונתו ויחשוב שהם סותרין האמת והוא האמת והנכון". וע"ש עוד כל לשונו על זה ה"משליט דעתו בהתחלות מבלי הקדמות" יעו"ש.

3. עייז היטב בדברי הגאון ר' שמחה זיסל מקעלם זצ"ל בספר חכמה ומוסר ח"ב סימן של"ג [עמוד

"ומכאן (מדברי השו"ע יו"ד סי' קי"ט סעיף ז') ראייה ברורה לכל מאי דהוינא צווחי על קצת מבני עמנו שבערי אדום^{אוצר החכמה} שדברתי עמהם כמה פעמים, ואמרו בפירוש שאינם מאמינים בדברי חז"ל אלא במילתא דלדידהו מסתבר. וגילו לי כי כל בני העיר חושבים כן ואומרים כן בפיהם. ומעתה הרי הם כגוים גמורים לכל דבריהם ואין להאמינם כלל, ואין מצטרפין לעשרה, ואין מזמנין עליהם".

[אור החיים הק' בספרו פרי תואר שם ס"ק ח']

"נרתעים אנחנו לשמוע הטלת ספק בדברי חז"ל בין בהלכה בין באגדה, כשמועה של גידוף ר"ל, והנוטה מזה הוא לפי קבלתנו ככופר בדברי חז"ל, ושחיטתו נבילה, ופסול לעדות, ועוד, ולכן נגעו דבריך בלבי".

[חזון איש אגרת ט"ו]

כתב החזון איש על ספר אחד שכתב ש"חכמי ישראל לא ידעו שיש מקומות שבהם יש זמן בשנה שהשמש נראית ימים רבים על הארץ בלי שקיעה כלל", - "לא אמר כלום, ודבריו כפירה בדברי חז"ל, ואסור לשמעם, וקטנותו גרם לו".

[קובץ אגרות ח"ג סימן קפ"ח]

אח"ח 1234567

"ומש"כ בספר עתים לבינה דשמואל לקח שיטה ישנה של התוכנים וכן י"ב תשצ"ג לא נולד בב"א הם מהכזבים שהיצר מחבבן וכעין יצרא דע"ז ואם כי המחבר היה יר"א אבל שגה וחשב שמותר לומר כן ועבד את המינות בשוגג".

[שם ארי"ח קל"ה, ד']

"והרי נמצא מזה כי כל המתחכם על דבריהם להתבונן על אמיתתם הוא מכניס את עצמו בסכנה גדולה כי אין שכל אנושי אפשר להשיג אותם ועלול הוא לבוא לכפירה רחמ"ל ועל זה נאמר קהלת ז' ואל תתחכם יותר למה תשומם. כי המכניס עצמו בזה קשה לו מאד להלך נגד דעתו והוא פוסח תמיד על שתי הסעיפים כו'.

כי הרי מחויב כ"א לבטל שכלו ודעתו תמיד נגד כל מה שנטועה באמונת לב כל ישראל מכל הדורות שלפנינו בכל הנודע ומפורסם בתוך כלל ישראל. וכל המהרהר אחריהם גם באיזה פרט קטן וקל שבהם כאלו מהרהר אחר שכינה. כי קב"ה ואורייתא וישראל אינן מתקשרן דא בדא כמ"ש בזה"ק פ' אחרי מות דף ע"ג א'. ובפרט מה שנזכר בדברי רז"ל ומדרשים וזוהר ותיקונים וכן בכל ספרי הגאונים קדושי עליון.

של"ן] מה שהביא מח' בין המקובלים והחוקרים בפירוש דברי הגמ' [שבת י"ג] שקשה רימה למת כמחט בבשר החי, והביא דברי הרמב"ם אלה. [ויעו"ש בכל דבריו לענין אלה הרוצים להקל לעצמם עונש הגיהנום ולומר שהגוף אינו מרגיש, והולך ומבאר דעת הרשב"א שדבריהם ז"ל כפשוטם].

לב חיים באמונתם אמונתנו בדברי חז"ל

וכל המתחכם ומהרהר על איזה פרט שבהם הוא בכלל הכופרים והאפיקורסים והוא גרע בפרט אחד מרשע גמור וכנ"ל".
[לשם שבו ואחלמה ספר הדע"ה ח"ב דרוש ז' ענף י"ט, סי' ו']

"אף אם הוא ת"ח שיודע דחז"ל אמרו שאינה נאמנת ואומר שמ"מ הוא מאמינה, אין בדבריו כלום ואין בהם ממש להחשיב כשוי' אנפשיה כו' וגם פשוט שאיכא בזה בטלה לדעתו דאם אמרי' בעלמא בטלה דעתו אצל כל אדם כ"ש שאמרינן בטלה דעתו אצל דעת חז"ל שהכופר באומדנא שלהם הוא בדין אפיקורוס".⁵

[אגרות משה חלק אה"ע ג', סימן ל'].

^{אוצר החכמה}
"וזה סוד עשהאל אחי יואב שהיה קל ברגליו עד לאין תכלית כגודע לרז"ל שהיה רץ על ראשי השבילים ולא היו נכפפים, ובודאי אין מדרש חז"ל יוצא מידי פשוטו ממש...".
^{אח"ח 1234567}

[ר' חיים ויטאל שער הגלגולים הקדמה י']

"סיפר הס"ק החפץ חיים זצ"ל שפעם אחת בעת שלמד רבינו תם עם תלמידיו את הגמרא שכל המלגלג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת [ערובין כ"א] הבחין בתוך כך בתלמיד אחד שיושב לפניו ומלגלג על זה, נתן בו ר"ת את עיניו ומיד יצא ממנו ריח של צואה שהוכרח לברוח משם ולהתרחק מחברת בני אדם".

[מאיר עיני ישראל ח"ב עמ' 283]

5. "וכיוצא בזה באג"מ [או"ח א', קפ"ב] בענין צילתה מרובה מחמתה שדן במציאות ענין "שלמעלה צלתה מרובה ולמטה חמתה מרובה", וכתב "דאין להרהר אחר דברי הגמרא".

פרק ה'

נשמרו מן הטעות ומן המכשול

הנה כאן מתבאר שהקב"ה מציל ב"ד הגדול מטעויות והכי מתפרש "אפילו על שמאל שהוא ימין", ואף דלפי טבע האנושי יכולים לטעות [לשון החת"ס], מ"מ "אפילו כשבאמת טעו מ"מ כיונו האמת לדעתם והקב"ה מסכים לטעותם ומכל שכן שיש לנו להבין שלא טעו ... [שם]. וכתב הקצוה"ח [בהקדמה] בשם הר"ן, "כי בסגולת כח המצוה הזאת אשר אנחנו שומעים לדברי החכמים, יש בה כח להחיות גם אם אין מכוונים האמת".

[1234567890]

אמנם כל זה נאמר לענין "טעות" של ב"ד הגדול ודיני זקן ממרא [וכיוצא בזה לענין "פר העלם דבר" אשר עליה מיוסד מס' הוריות], אבל לענין מה שנאמר בש"ס ודאי דלא שייך שום טעות ח"ו, וכמבואר להלן [בפרק י"א] איתנות חתימת התלמוד שכל אות ותיבה שבדבריהם ז"ל הוא מסיני. ואפילו היכא דמסיק בגמ' "תיובתא" או "בדוּתא היא" [עי' זבחים ק: והרבה כיוצ"ב] הא מאחר שאותה שיטה מוזכרת בגמ', הרי על זה נאמר אלו ואלו דא"ח [וכמבואר ענינה לעיל (בפרק א') ולהלן (בפרק י')] שכל דבריהם מסיני, וכלשון הרמב"ם מובא להלן בפרק "חתימת התלמוד" (פ' ט"ו), והרי היחס של "טעות" ח"ו בכל צד שהוא לדבריהם ז"ל בגוף ההלכה ובטעמיה ופרטיה המוזכרים בגמ', הוא כפירה ח"ו ב"תורה מן השמים"¹.

אוצר החכמה

1. ואין לטעות במה שכתבו התוס' [עירובין ע"ו, ב'] בשיטת ריו"ח "שטעה" בדעת רבנן דקיסרי יעו"ש, דהא מפורש בגמ' דמהאי טעמא גופא לא קיי"ל כריו"ח [וכדאמרין עלה בגמ' סוכה "ולא היא"], הרי שהגמ' עצמה מסיק דלא כוותי' וזה לא שנא מכל "תיובתא" שבש"ס אשר אף דהלכתא דלא כהך מ"ד מ"מ מאחר שהוא מובא בגמ' כשיטה קיימת, ודאי שהוא בכלל דברי תורה מסיני, [ובלא"ה הא אי ח"ו "טעות" היא, לא הוה מיינתין לה בש"ס, וגם שא"כ הא יש בלימודה משום ביטול תורה ח"ו, דהא לא חלה שם 'תורה' על טעות, ולא הוה מברכין עלה ברכת התורה, אע"כ הכל תורה היא, ואם ריק הוא - מכם הוא ריק [ובר מן דין ע"ש בסוגיא דעירובין בהגהות הגר"א שגם בכה"ג ח"ו לומר טעות, יעו"ש]. ונמצא עכ"פ שאחרי שהלכה מסויימת נקבע בש"ס א"א לייחס אל הגמרא עצמה שם ותורת "טעות" ח"ו.

והנה לפנינו מדברי הרמב"ן והחינוך בענין מצות לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך
ימין ושמאל:

"על כן אלקינו שהוא אדון כל החכמות השלים תורתנו תורת אמת עם המצוה הזאת שצונו להתנהג בה על פי הפירוש האמתי המקובל לחכמינו הקדמונים עליהם השלום, ובכל דור ודור גם כן שנשמע אל החכמים הנמצאים שקבלו דבריהם ושתו מים מספריהם ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מליהם ופליאות דעותיהם, ועם ההסכמה הזאת נכוין אל דרך האמת בידיעת התורה, וזולת זה אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו לא נצלח לכל, ועל דרך האמת והשבח הגדול בזאת המצוה אמרו ז"ל לא תסור ממנו ימין ושמאל, אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא תסור ממצותם, כלומר שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים אין ראוי לנו לחלוק עליהם אבל נעשה כטעותם, וטוב לסבול טעות אחד ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו שבזה יהיה חורבן הדת וחלוק לב העם והפסד האומה לגמרי, ומפני ענינים אלה נמסרה כוונת התורה אל חכמי ישראל, ונצטוו גם כן שיהיו לעולם כת מועטת מן החכמים כפופה לכת המרובין מן השרש הזה."

[ספר החינוך מצוה תצ"ו]

"וענינו אפילו תחשוב בלבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך תעשה כמצותי ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה כו' אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות שאעשה ככל מצותיו ככל אשר יורונו העומדים לפניו כו' וחתך הכתוב לנו הדין שנשמע לב"ד הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה בין שקבלו פירוש עד מפי עד ומשה מפי הגבורה או שיאמרו כן לפי משמעות התורה או כוונתם כי על דעת שלהם הוא נותן להם התורה אפי' יהי' בעיניך כמחליף הימין בשמאל וכ"ש שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, כי רוח ה' על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול."

[רמב"ן דברים י"ז י"ח]

וכתב החתם סופר לבאר דברי הרמב"ן:

"אבל הפי' הברור הוא כך דהנה זקן ממרא וחבריו המה גדולי עולם המחלוקים עם ב"ד ואע"ג שהמה גדולי ישראל היושבים לפני ה' בביתו אין מזה הכרח שיהי' סברתם אמת ואפשר הבנת הזקן בקרא יותר אמיתי כו' אלא הקב"ה גזר ואמר שעל פי הבנתם בקרא יוחתך הדין וההלכה יען כי השורש לא בשמים היא כו' אלא שהקב"ה נתן התורה עפ"י הבנתם כו' וע"כ ויתר הקב"ה שאם ח"ו יארע מקרה כו' שקמי שמי' גלי' שחלב שעל הדקין חייב כרת והסנהדרין שבאותו הדור לפי קוצר